

งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร:
องค์ประกอบและบทบาทของพิธีกรรม
Worship Ceremony of Luang Pho Phet
and Celebration of Phichit:
Composition and Roles of Rituals

(Received: Aug 12, 2021 Revised: Nov 20, 2021 Accepted: Dec 5, 2021)

อภิวัฒน์ สุธรรมดี¹, ชนนิกานต์ ยศปัญญา², สุพรรณธิดา ประดิษฐ์สอน³,
Apiwat Suthamdee, Chonnikan Yodpanya, Suphanthika Praditsorn,
มนัสวี หิมพานต์⁴
Manassavee Himmaphan

บทคัดย่อ

งานประเพณีนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร เป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดพิจิตร งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรม 2) ศึกษาบทบาทของพิธีกรรม โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของพิธีกรรม คือ “หลวงพ่อเพชร” เพราะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศูนย์กลางของงาน และวัดท่าหลวงที่ประดิษฐาน

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

²นักศึกษานิติศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

³นักศึกษานิติศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

⁴นักศึกษานิติศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

องค์หลวงพ่อเพชรเป็นพื้นที่หลักในการจัดงาน ลำดับของพิธีกรรมที่สำคัญ ได้แก่ พิธีบวงสรวงหลวงพ่อเพชร พิธีเสด็จทวยดวงเมืองพิจิตร ขบวนแห่รถบุปผาชาติ พิธีถวายบัวพุทธบูชา และพิธีประทีปनावุษาหลวงพ่อเพชร พิธีเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อว่าเมืองพิจิตรเป็นดินแดนแห่งพุทธธรรม และชาวเมืองมีศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า งานประเพณีนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรมีบทบาทสำคัญต่อจังหวัดพิจิตรหลายประการ ได้แก่ บทบาทด้านความบันเทิง บทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจ บทบาทในการสร้างความสามัคคีและการร่วมแรงร่วมใจ บทบาทในการสร้างสรรค์เศรษฐกิจ และบทบาทในการสืบสานตำนานท้องถิ่นเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชาวพิจิตร ซึ่งบทบาทเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความร่วมแรงร่วมใจของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนจังหวัดพิจิตร อีกทั้งยังเป็นงานที่ยกระดับให้จังหวัดพิจิตรเป็นที่รู้จักมากขึ้นด้วย

คำสำคัญ: หลวงพ่อเพชร งานนมัสการหลวงพ่อเพชรจังหวัดพิจิตร
บทบาทของพิธีกรรม

Abstract

The worship of Luang Pho Phet and celebration of Mueang Phichit is the biggest annual event in Phichit Province. The objectives of this research were 1) To study the ritual compositions and 2) To study the ritual functions. Data was gathered from documents and field data collection. The study found that the most important elements of the ritual are “Luang Pho Phet” because it is valued as a sacred figure located at the center of the event and Wat Tha Luang that enshrines the Buddha image as the main venue for the event. The important sequence of the rituals is the worship of Luang Pho Phet, the fortune telling ceremony of Mueang Phichit, the flowerdecorated car parade, the lotus worship, and the Pratheep Nava worship ceremony of Luang Pho Phet. These ceremonies symbolize Phichit as a land of Buddhism, and people of the city have strong faith in Buddhism. The worship of Luang Pho Phet and celebration of Mueang Phichit plays an important role in Phichit Province in many ways including roles in creating morale, harmony, and cooperation; inheriting local legends to create the identity of people of Phichit; and creating economy; entertainment, and fundraising. These roles demonstrate the cooperation of government agencies, private sectors, and people of Phichit Province. It is also an event that promotes Phichit Province to be more well known.

Keywords: Luang Pho Phet, Worship of Luang Pho Phet, Roles of Rituals

บทนำ

จังหวัดพิจิตรมีวัดสำคัญเก่าแก่ คือ “วัดท่าหลวง” ซึ่งเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านในเขตตัวเมือง วัดแห่งนี้เป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่อเพชร” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองพิจิตรและเป็นสถานที่จัดงานประเพณีประจำปีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดพิจิตร คือ “งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร” ซึ่งจะจัดขึ้นในเดือนมกราคมของทุกปี

งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรเป็นงานใหญ่ที่จัดถึง 11 วัน 11 คืน ภายในงานมีพิธีกรรมหลายอย่างซึ่งประกอบด้วย “สัญลักษณ์” ต่าง ๆ มากมาย ที่เป็นวัตถุสัญลักษณ์ เช่น พระพุทธรูปหลวงพ่อเพชร ดอกบัวและพานพุ่มบัว การแต่งกายด้วยชุดขาว ฯลฯ ที่เป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์ เช่น การถวายพานพุ่มบัวแด่หลวงพ่อเพชร การอธิษฐานจิตเสียงทวยดวงเมือง ฯลฯ Victor Turner (1967, pp. 45-46) อธิบายว่า พิธีกรรมเป็นกระบวนการที่มีแบบแผน พิธีกรรมหนึ่ง ๆ เกิดจากการรวมตัวกันของวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรมสัญลักษณ์ สัญลักษณ์มีขั้วของความหมายคือ ขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) เป็นรูปแบบสัญลักษณ์ที่สื่อออกมาชัดเจน และขั้วอุดมคติ (Ideology Pole) เป็นระเบียบทางสังคม การจัดองค์การทางสังคม บรรทัดฐานและค่านิยมที่ยึดถือกันเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมนั้น สุริยา สมุทคุปดีและพัฒนา กิตติอาษา (2533, น. 12) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าสัญลักษณ์เป็น “รหัสทางความคิด” เราจะเข้าใจพิธีกรรม เมื่อเข้าใจ “รหัสทางความคิด” ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังพิธีกรรม ในแง่นี้ การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ในงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรจึงอาจเผยให้เห็นความหมายและความคิดในการสร้างสรรค์พิธีกรรม

การจัดงานประจำปีระดับจังหวัดในลักษณะข้างต้น ต้องมีการระดมทรัพยากรทั้งในแง่ของทุนและคน จังหวัดพิจิตรได้จัดงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรต่อเนื่องกันมาแล้วถึง 13 ปีงานดังกล่าวจึงน่าจะ

มีบทบาทสำคัญต่อจังหวัดพิจิตร William Bascom (1965, pp. 279-298) กล่าวว่า คติชนมีบทบาทต่อสังคมหลายประการ เช่น บทบาทในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม บทบาทให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณีบอกเล่า บทบาทในการรักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และบทบาทให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล ทั้งนี้บทบาทหน้าที่เหล่านี้อาจรวมเป็นเพียงบทบาทเดียวคือ บทบาทในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม (Maintain the Stability of Culture) สารณี ขาวดี (2559, น. 277-308) ได้ศึกษา “ประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ” ซึ่งเป็นงานประจำปีของจังหวัดสุรินทร์ พบว่างานดังกล่าวมีบทบาทสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) บทบาทในการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดสุรินทร์ให้เป็นหนึ่งเดียว 2) บทบาทในการให้ความบันเทิงแก่ผู้ร่วมงาน 3) บทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ 4) บทบาทในการเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและกระบวนการขัดเกลาทางสังคม

“งานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตร” อยู่ในระนาบเดียวกับ “งานประเพณีแซนโฎนตาบูชาบรรพบุรุษ สุรินทร์” เพราะต่างเป็นงานประเพณีประจำปีของจังหวัดที่ได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งมีนโยบายให้แต่ละจังหวัดจัดงานประเพณีประจำปีที่เป็นอัตลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว นโยบายดังกล่าวมีมาตั้งแต่วรรว พ.ศ.2550 ประเพณีที่แต่ละท้องถิ่นเลือกมาจัดเป็นงานประเพณีประจำปีจึงเป็น “ของดี/ของสำคัญ” ในจังหวัดตน ตัวอย่างเช่น จังหวัดโยธโสรจัดงานบุญบั้งไฟ จังหวัดสุราษฎร์ธานีจัดงานชักพระ จังหวัดกำแพงเพชรจัดงานนบพระ-เล่นเพลง เป็นต้น การที่จังหวัดพิจิตรเลือก “หลวงพ่อพะชร” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นมาเป็น “แก่นแกนหลัก” ในการจัดงาน น่าจะเป็นเพราะ “หลวงพ่อพะชร” มีคุณสมบัติบางประการที่สามารถสร้างสรรค์เป็นงานประเพณีประจำปีเพื่อสนองต่อนโยบายรัฐ และตอบสนองความต้องการ

ของสังคมท้องถิ่นได้ ผู้วิจัยจึงจะประยุกต์ใช้ “แนวคิดบทบาทหน้าที่” เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว

ด้วยเห็นว่า งานนั้สการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรมีความน่าสนใจ งานประเพณีนี้ประสบความสำเร็จ ได้รับการยอมรับและได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่นอย่างมาก ผู้วิจัยจึงจะศึกษาความหมายและบทบาทของงานนั้สการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการทำความเข้าใจสังคมวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่ ผ่านงานประเพณีระดับจังหวัดซึ่งจัดขึ้นทุกภูมิภาคของไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมในงานนั้สการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร
2. เพื่อศึกษาบทบาทของงานนั้สการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรมีต่อจังหวัดพิจิตร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Documentary Research) ได้แก่ องค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น รวมถึงตำนานความเชื่อที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม (Field Work Research) ในพื้นที่ศึกษา ได้แก่ องค์ประกอบของพิธีกรรมต่าง ๆ โดยลงภาคสนามระหว่าง 4 ครั้ง ระหว่างวันที่ 6 มกราคม - 31 มีนาคม 2563
3. การสัมภาษณ์ (Interview Methods) และการสังเกตการณ์ (Observation methods) ดังนี้

3.1 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการจัดงานประชาชน และนักท่องเที่ยว

3.2 การสังเกตการณ์ ได้แก่ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีกรอบกว้าง ๆ ในการสังเกต ได้แก่ สถานที่ สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ความเกี่ยวข้องของผู้มีส่วนร่วม ลำดับของพิธีกรรมและกิจกรรม สัญลักษณ์ในพิธีกรรม/กิจกรรม การแสดงอารมณ์ของผู้ประกอบพิธี ผู้ร่วมพิธี และนักท่องเที่ยว

4. นำเสนอรายละเอียดองค์ประกอบพิธีกรรมสำคัญและสัญลักษณ์สำคัญในพิธีกรรม

5. ประยุกต์แนวคิดทฤษฎีด้านคติชนวิทยาและด้านวัฒนธรรมศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ความหมายของสัญลักษณ์ แล้ววิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม

6. เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบและบทบาทของงานนมัสการหลวงพ่อพะเชรและสมโภชเมืองพิจิตร ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึง 1. ตำนานหลวงพ่อพะเชร 2. ภาพรวมของงานนมัสการหลวงพ่อพะเชรและสมโภชเมืองพิจิตร 3. องค์ประกอบของพิธีกรรม/กิจกรรมในงานนมัสการหลวงพ่อพะเชรและสมโภชเมืองพิจิตร 4. ลักษณะเด่นของสัญลักษณ์ในงานนมัสการหลวงพ่อพะเชรและสมโภชเมืองพิจิตรและการตีความ และ 5. บทบาทของงานนมัสการหลวงพ่อพะเชรและสมโภชเมืองพิจิตร ตามลำดับรายละเอียดดังนี้

1. ตำนานหลวงพ่อพะเชร

หลวงพ่อพะเชร คือชื่อของพระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานไว้ภายในอุโบสถวัดท่าหลวง จังหวัดพิจิตร ลักษณะประติมานวิทยา

เป็นปางมารวิชัย หล่อด้วยโลหะสัมฤทธิ์ ศิลปะเชียงแสน สร้างขึ้นราว พ.ศ. 1660 - 1880 ตามตำนานที่เล่าขานในจังหวัดพิจิตร กล่าวว่า คราวหนึ่ง กองทัพทหารกรุงศรีอยุธยาเดินทางไปทำศึกจอมทอง ระหว่างเดินทาง ขึ้นเหนือได้มาหยุดทัพพักไพร่พลที่เมืองพิจิตร เจ้าเมืองพิจิตรได้ดูแล เหล่าทหารหาญอย่างดีเป็นที่ประทับใจยิ่ง ก่อนที่ทหารเหล่านั้นจะเดินทางต่อไป เจ้าเมืองพิจิตรได้ปรารถนาขอให้หาพระพุทธรูปงาม ๆ จากเมืองเหนือ มาฝากสักองค์ เมื่อทำศึกจอมทองเสร็จแล้ว แม่ทัพกรุงศรีอยุธยาได้นำ พระพุทธรูปจากจอมทองมาฝากตามคำขอ หลวงพ่อเพชรจึงประดิษฐานอยู่ ณ จังหวัดพิจิตรมาแล้วหลายร้อยปี

จังหวัดพิจิตร (2555, ออนไลน์)

หลวงพ่อเพชรเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพิจิตรเคารพ เลื่อมใสอย่างมาก ผู้คนที่เดินทางมาเยือนเมืองพิจิตรนิยมไปกราบนมัสการ หลวงพ่อเพชรเพื่อเป็นความสิริมงคล หลวงพ่อเพชรยังเป็นที่พึ่งทางใจให้ แก่คนในจังหวัดพิจิตร เช่น เมื่อใครมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจหรือมีความทุกข์ ก็จะมาบนบานศาลกล่าวขออำนาจหลวงพ่อเพชรให้ช่วยปกป้องรักษา หรือช่วยปลดปล่อยความทุกข์ เป็นการเยียวยาทางใจ ทำให้คนมีที่พึ่งและมีความหวัง ที่กล่าวมาจะเห็นว่า หลวงพ่อเพชรเป็น “ต้นทางของศรัทธา” ที่ก่อให้เกิด “งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร” ขึ้นมา

2. ภาพรวมของงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร

งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร จัดขึ้นระหว่าง วันที่ 21 - 31 มกราคม ของ ทุกปี ใน พ.ศ.2563 มีพิธีกรรม/กิจกรรมต่าง ๆ ตามลำดับ ดังนี้

ตารางที่ 1 พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ในงานประจำปีจัดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2563

วันที่	เวลา	กิจกรรม
21 ม.ค. 2563	06.30 น.	- พิธีบวงสรวงหลวงพ่อเพชร - พิธีเจริญพุทธมนต์ เปิดงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและงานสมโภชเมืองพิจิตร
	07.30 น.	- พิธีเสียดวงเมืองพิจิตร
	14.30 น.	- ขบวนแห่รถบุปผชาติ
	16.15 น.	- พิธีถวายบัวพุทธบูชา - การแสดงนาฏยลีลาบูชาหลวงพ่อเพชร
	19.00 น.	- คอนเสิร์ต อามชุตินาถ ณ เวทีกลางน้ำ
22 ม.ค. 2563	19.00 น.	- พิธีอัญเชิญพระที่ปางเบ็ญจหน้าองค์หลวงพ่อเพชรสู่เวทีกลางน้ำ - พิธีประทีปนาวาบูชาหลวงพ่อเพชร - การแสดงประกอบ แสง สี ประทีปนาวาบูชาหลวงพ่อเพชร (ไหลเรือไฟ) ตอน “พุทธบารมีแห่งองค์หลวงพ่อเพชร”
		- คอนเสิร์ต อนันต์ และจอมขวัญ ณ เวทีกลางน้ำ
23 ม.ค. 2563	19.00 น.	- คอนเสิร์ต เล็ก เดอะวอยซ์ ณ เวทีกลางน้ำ
24 ม.ค. 2563	19.00 น.	- คอนเสิร์ต เล็ก เดอะวอยซ์ ณ เวทีกลางน้ำ
25 ม.ค. 2563	19.00 น.	- พิธีอัญเชิญพระที่ปางเบ็ญจหน้าองค์หลวงพ่อเพชรสู่เวทีกลางน้ำ - พิธีประทีปนาวาบูชาหลวงพ่อเพชร - การแสดงประกอบ แสง สี ประทีปนาวาบูชาหลวงพ่อเพชร (ไหลเรือไฟ) ตอน “พระเจ้าเสือวีรกษัตริย์ยอดนักสู้”
		- การแสดงลิเก คณะกระต่ายขาว ดาวรุ่ง
26 ม.ค. 2563	19.00 น.	- คอนเสิร์ตพลอย เดอะวอยซ์ และเบลล์ ณ เวทีกลางน้ำ
27 ม.ค. 2563	19.00 น.	- คอนเสิร์ตพลอย เดอะวอยซ์ และเบลล์ ณ เวทีกลางน้ำ
28 ม.ค. 2563	19.00 น.	- พิธีอัญเชิญพระที่ปางเบ็ญจหน้าองค์หลวงพ่อเพชรสู่เวทีกลางน้ำ - พิธีประทีปนาวาบูชาหลวงพ่อเพชร - การแสดงประกอบ แสง สี ประทีปนาวาบูชาหลวงพ่อเพชร (ไหลเรือไฟ) ตอน “เทพธิดาแห่งรัฐยุทธาด่านแม่โพลพ”
		- คอนเสิร์ตดวงทีที ณ เวทีกลางน้ำ
29 ม.ค. 2563	19.00 น.	- คอนเสิร์ตดวงทีที ณ เวทีกลางน้ำ
30 ม.ค. 2563	19.00 น.	- คอนเสิร์ตดวงนิลิตน์กศึกษาลพบุรี
31 ม.ค. 2563	19.00 น.	- พิธีอัญเชิญพระที่ปางเบ็ญจหน้าองค์หลวงพ่อเพชรสู่เวทีกลางน้ำ - พิธีประทีปนาวาบูชาหลวงพ่อเพชร - การแสดงประกอบ แสง สี ประทีปนาวาบูชาหลวงพ่อเพชร (ไหลเรือไฟ) ตอน “พุทธบารมีแห่งองค์หลวงพ่อเพชร”

พิธีกรรม/กิจกรรมสำคัญในงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรตลอดระยะเวลา 11 วันที่จัดงานมีดังนี้

พิธีบวงสรวงหลวงพ่อเพชร จะจัดขึ้นในตอนเช้าตรู่ของวันที่ 21 มกราคม ของทุกปี ภายในพิธีบวงสรวงหลวงพ่อเพชร ประกอบด้วย **พิธีเจริญพุทธมนต์** ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม จากนั้นเป็นการกล่าวเปิดงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและงานสมโภชเมืองพิจิตร โดยผู้ว่าราชการจังหวัด ต่อมาเป็น**พิธีเสียดวงเมืองพิจิตร** ผู้ประกอบพิธีคือบัณฑิตพราหมณ์และผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร พิธีดังกล่าวจัดขึ้น

เพื่อทำนายเหตุการณ์บ้านเมืองว่าในปีนั้นจะมีเหตุการณ์เป็นอย่างไร ฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาล บ้านเมืองจะอุดมสมบูรณ์หรือไม่ ส่วนในช่วงบ่าย เป็น**ขบวนแห่รถบุปผชาติ**ที่ยิ่งใหญ่สวยงามตระการตาจาก 12 อำเภอและ 3 เทศบาลในจังหวัดพิจิตร ซึ่งประชาชนแต่ละอำเภอร่วมกันจัดทำขึ้น ขบวนแห่จะเคลื่อนไปรอบเมือง จากนั้นเป็น**พิธีถวายบัว**หน้าองค์หลวงพ่อพะ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา จากนั้นเป็น**พิธีรำถวายบัว** ผู้รำคือพุทธสาวิกา ซึ่งเป็นสตรีในท้องถิ่นจำนวน 600 คน การรำถวายมี 2 ชุด คือ รำพุทธสาวิกา บูชาหลวงพ่อพะ และรำสมโภชเมืองพิจิตร

ส่วน **พิธีอัญเชิญพระประทับสู่กลางน้ำ และพิธีไหลเรือไฟ** จะจัดขึ้นในตอนค่ำของคืนวันที่ 22, 25, 28 และ 31 มกราคม โดยผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตรเป็นประธานในการอัญเชิญพระประทับจากเบื้องหน้าองค์หลวงพ่อพะ ภายในพระอุโบสถ วัดท่าหลวง ลงสู่เวทีกลางน้ำ จากนั้นเป็นการจุดประทีป การแสดงแสงสีเสียง และการไหลเรือไฟที่ประดับตกแต่งเป็นเรื่องราวตามตำนาน ความเชื่อ และเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดพิจิตร

ภาพที่ 1 พานพุ่มดอกบัวที่อำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพิจิตรนำแห่รอบเมือง เพื่อถวายแด่หลวงพ่อพะ

(สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดพิจิตร, 2563)

3. องค์ประกอบของพิธีกรรม/กิจกรรมในงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร

งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรประกอบด้วยพิธีกรรมและกิจกรรมสำคัญ ๆ หลายอย่าง องค์ประกอบที่เป็นภาพรวมของงาน รายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 2 องค์ประกอบของพิธีกรรมในงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร

องค์ประกอบ	ลักษณะและรายละเอียดของพิธีกรรม
เจ้าของสถานที่	เจ้าของสถานที่พิจารณารัดแบ่งได้ 2 มิติ คือ 1) วัดท่าหลวงในฐานะเจ้าของสถานที่ พิธีกรรม/กิจกรรมต่างๆ จัดขึ้นในวัดท่าหลวง ภายใต้การเห็นชอบจากเจ้าอาวาสวัดท่าหลวง 2) จังหวัดพิจิตรในฐานะเจ้าของสถานที่ งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรเป็นงานประจำปีของจังหวัดที่หน่วยงานราชการในจังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดงาน
ผู้ประกอบพิธี	ผู้เข้าร่วมพิธีที่มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร ซึ่งมีฐานะเป็น “ตัวแทนภาครัฐ” และมีสถานะเป็น “พ่อเมือง” หรือ “ผู้นำ” ของชาวพิจิตร ทั้งนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือข้าราชการที่ได้รับมอบหมายจะมีบทบาทสำคัญในทุกๆ พิธีกรรม ดังนี้ 1.พิธีบวงสรวงหลวงพ่อเพชร ผู้ว่าราชการพิจิตรเป็นผู้กล่าวเปิดงาน 2.พิธีเสด็จทางดงเมือง ผู้ว่าราชการพิจิตรเป็นผู้หยิบไม้เซียมซีเสด็จทางดงเมือง 3.พิธีถวายบัวพุทธบูชา ผู้ว่าราชการพิจิตรเป็นผู้นำในการกล่าวถวายบัวพุทธบูชา 4.พิธีอัญเชิญประทีปสู่เวทีกลางน้ำ ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตรเป็นประธานในการอัญเชิญดวงประทีป
ผู้เข้าร่วมพิธี	ผู้เข้าร่วมพิธีประกอบด้วย 4 กลุ่มดังนี้ 1.พระสงฆ์ หรือ โหราพราหมณ์ 2.ผู้ว่าราชการ ข้าราชการ นักการเมือง และผู้นำในท้องถิ่น 3.ประชาชน นักท่องเที่ยว 4.สื่อมวลชน
เครื่องประกอบพิธี	เครื่องประกอบพิธีในงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรมีความหลากหลายเพราะประกอบด้วยพิธีกรรมย่อย ๆ หลายอย่างซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาในภาพรวม ผู้วิจัยพบว่า “องค์หลวงพ่อเพชร” และ “พานพุ่มบัว” เป็นเครื่องประกอบพิธีสำคัญและมีความโดดเด่น พิธีกรรมต่าง ๆ ในงานจัดขึ้นด้านหน้าองค์หลวงพ่อเพชร พระพุทธรูปหลวงพ่อเพชรเป็นเครื่องประกอบพิธีที่เป็น “ประธาน” ของงาน ส่วน “พานพุ่มบัว” เป็นเครื่องประกอบพิธีสำคัญในขบวนรถบุปผชาติและพิธีถวายบัว พิธีกรรมนี้จะแห่ “พานพุ่มบัว” ไปรอบๆ เมือง แต่ละอำเภอ บรรจงจัด “พานพุ่มบัว” อย่างสวยงามเพื่อนำไปถวายแด่ “หลวงพ่อเพชร” พานพุ่มบัวเหล่านี้ได้รับการจัดวางในอุโบสถหน้าองค์หลวงพ่อเพชรอย่างโดดเด่น และจะยังคงตั้งอยู่กระทั่งเสร็จงาน
เวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม	1) พื้นที่ที่สำคัญที่สุดในการจัดงานคือ อุโบสถที่เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อเพชร เพราะเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการจัดพิธีกรรม ได้รับการจัดตั้งอย่างสวยงามอลังการที่สุด 2) เวลาในการจัดงานเป็นไปอย่างหลากหลาย มีทั้งอย่างรุ่ง กลางวัน และพลบค่ำ 3) การแบ่งพื้นที่ในพิธีกรรมระหว่างข้าราชการ พระสงฆ์ และประชาชนทั่วไปที่มาร่วมงาน จัดแบ่งอย่างชัดเจน
บริบทและขั้นตอนของพิธีกรรม	งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรเป็นงานที่จัดในลักษณะพิธีกรรมของรัฐ งานจึงดำเนินไปตามตารางเวลาที่กำหนด และเป็นไปอย่างกะชับ ข้าราชการที่มาร่วมงานส่วนแต่งชุดขาว (ชุดพิธีการของรัฐ) นอกจากนี้ ในงานยังมีสื่อมวลชนที่มาทำข่าว เป็นกลุ่มบุคคลที่ได้รับสิทธิ์พิเศษในการเข้าไปถ่ายภาพยิงจุดต่างๆ ในพิธีกรรม
บทสวด/คำกล่าวถวาย	บทสวดที่พระสงฆ์สวดใช้บทมงคลในพุทธศาสนา ส่วนคำทำนองดงเมือง คำกล่าวถวายบัว เนื้อร้องของเพลงที่กล่าวถวายบัวสะท้อนให้เห็นว่า “หลวงพ่อเพชร” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญและเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวพิจิตร

4. ลักษณะเด่นของสัญลักษณ์ในงานนมัสการหลวงพ่อเพชร และสมโภชเมืองพิจิตรและการตีความ

การประกอบสร้างความเชื่อเรื่องหลวงพ่อเพชรให้เป็นรูปธรรม เกี่ยวข้องกับการใช้ “สัญลักษณ์” ในพิธีกรรมประกอบด้วย “สัญลักษณ์” ต่าง ๆ มากมาย สัญลักษณ์ทำให้ความเชื่อนั้นให้เป็นจริงเป็นจังขึ้นมา สัญลักษณ์ แบ่งได้เป็น “วัตถุสัญลักษณ์” และ “พฤติกรรมสัญลักษณ์” จากการศึกษา พิธีกรรมในงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร พบสัญลักษณ์ สำคัญที่สื่อความหมายทางวัฒนธรรมอย่างน่าสนใจดังนี้

1) พระพุทธรูปหลวงพ่อเพชร: วัตถุสัญลักษณ์ที่สื่อว่า พุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมใจของชาวพิจิตร งานนมัสการหลวงพ่อเพชร และสมโภชเมืองพิจิตรจัดขึ้นโดยมี “หลวงพ่อเพชร” เป็นศูนย์กลางของพิธีกรรม ความสำคัญของหลวงพ่อเพชรเห็นได้จากชื่อหลวงพ่อเพชรที่ปรากฏ อยู่ในชื่องานในคำขวัญประจำจังหวัด หลวงพ่อเพชรเป็นวัตถุสัญลักษณ์ ที่โดดเด่นที่สุดในงานเพราะเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง พิธีกรรม สำคัญ ๆ ทุกอย่างจัดขึ้นด้านหน้าองค์หลวงพ่อเพชร บุคคลที่ประกอบ พิธีกรรม ไม่ว่าจะผู้ว่าราชการจังหวัด บัณฑิตพราหมณ์ และคณะภิกษุสงฆ์ วัดท่าหลวง ล้วนกราบไหว้หลวงพ่อเพชรเป็นลำดับแรกก่อนที่จะประกอบ กิจกรรมอื่น ๆ จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า หลวงพ่อเพชรคือที่มาของความเชื่อ ความศรัทธา ที่ก่อเกิดเป็นงานประเพณีของจังหวัด เนื่องด้วยหลวงพ่อเพชร เป็นวัตถุสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายแทนพระพุทธเจ้า ศาสดาในศาสนาพุทธ ประเด็นนี้ ผู้วิจัยจึงตีความว่า ศาสนาพุทธเป็นที่ศาสนาหลักที่มีความสำคัญ เป็นที่ยึดมั่น เป็นศูนย์รวมใจและศูนย์รวมศรัทธาของชาวเมืองพิจิตร

2) ดอกบัวและพานพุ่มบัว: วัตถุสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความศรัทธา ของชาวพิจิตร ดอกบัวและพานพุ่มบัวเป็นสัญลักษณ์สำคัญในพิธี แห่ธนูบุพชาติและพิธีถวายบัว ทั้งนี้ ขบวนแห่ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชน ในอำเภอต่าง ๆ จะจัดพานพุ่มบัวไว้เป็นสัญลักษณ์หลัก ตั้งอยู่อย่างโดดเด่น

เมื่อถึงพิธีถวายบัว นายอำเภอของอำเภอต่าง ๆ จะเป็นผู้เชิญพานพุ่มบัวนี้ไปถวายแด่หลวงพ่อเพชร ทางวัดท่าหลวงจะจัดวางพานพุ่มบัวไว้ในตำแหน่งที่สวยงาม โดดเด่นในพระอุโบสถ พานพุ่มบัวหรือพานดอกบัวเหล่านี้จึงเป็นสัญลักษณ์แทนความศรัทธาที่ประชาชนชาวพิจิตรมีต่อพระพุทธศาสนา จารวี มั่นสินธร (2547, น. ก) กล่าวว่า ดอกบัวเป็นดอกไม้ที่เป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา ลักษณะพิเศษของดอกบัวคือ เกิดในตม เติบโตในตม แต่ไม่แปดเปื้อนตม ดังนั้น ดอกบัวจึงเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ ความงาม และการตรัสรู้ธรรม เมื่อประกอบกันกับลักษณะการแต่งกายของผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมที่แต่งชุดขาวล้วน พุทธสาวิกาทั้ง 600 คนที่รำถวายบัวก็แต่งชุดขาวเช่นกัน เหล่านี้สื่อความหมายถึงความศรัทธาอันบริสุทธิ์ที่ชาวพิจิตรมีต่อหลวงพ่อเพชร (พุทธศาสนา)

3) พิธีบวงสรวงหลวงพ่อเพชร และเสียงทายดวงเมือง:
พฤติกรรมสัญลักษณ์ในการอ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความผาสุก ความอุดมสมบูรณ์ และความรุ่งเรือง งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรเริ่มต้นด้วยพิธีเจริญพระพุทธรมณฑ์ด้านหน้าอุโบสถที่ประดิษฐานหลวงพ่อเพชรโดยมีพระภิกษุเป็นผู้ประกอบพิธี และมีผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตรเป็นประธานฝ่ายฆราวาส จากนั้นจะเป็นพิธีเสียงทายดวงเมืองโดยมีบัณฑิตพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี การสวดพระพุทธรมณฑ์นั้น ผู้วิจัยตีความว่าเป็นการสวดบูชาและอ้อนวอนต่อหลวงพ่อเพชรที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองให้ปกป้องรักษาดูแลให้ชาวเมืองพิจิตรอุดมด้วยทรัพย์สุขและความอุดมสมบูรณ์ คำบูชาอ้อนวอนที่กระทำผ่านพิธีกรรมแรกนั้น ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านสัญลักษณ์ในพิธีกรรมต่อมาคือ การเสียงทายดวงเมืองซึ่งพ่อเมืองพิจิตรเป็นผู้เสียงเซียมซี และโหราพราหมณ์เป็นผู้อ่านคำทำนาย การเสียงทายดังกล่าวเป็นไปเพื่อขอความมั่นใจถึงอนาคตที่จะเกิดขึ้น “คำทำนายดวงเมืองที่เขียนไว้ในผืนผ้าศักดิ์สิทธิ์” นั้นเปรียบได้ดังการตอบรับหรือการประสพพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คำทำนายที่ล้วนแต่สื่อถึงสิ่งที่ดี ๆ

สิ่งที่เป็นมงคล ได้แก่ ความสามัคคี ความอุดมสมบูรณ์ ความร่ำรวย ความอยู่เย็นเป็นสุข ฯลฯ เหล่านี้มีส่วนสร้างขวัญกำลังใจและเติมเต็มความปรารถนาทางใจให้กับชาวเมืองพิจิตร

4) พิธีประทีปบูชา พิธีไหลเรือไฟและการแสดงสีเสียด:
พฤติกรรมสัญลักษณ์เพื่อบำเรออำนาจเหนือธรรมชาติ และเพื่อเล่าขาน ยืนยันถึงความเก่าแก่และความสำคัญของเมืองพิจิตร กิจกรรมนี้จัดในตอนพลบค่ำ เป็นการผสมผสานกันของพิธีกรรม/ กิจกรรม 3 อย่าง ได้แก่ พิธีอัญเชิญประทีปสู่กลางน้ำ การแสดงแสงสีเสียด และการไหลเรือไฟ ทั้งนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตรและคณะจะทำพิธีจุดเทียนจากเทียนชัยศักดิ์สิทธิ์ที่หน้าองค์หลวงพ่อพะชร นำโคมที่จุดไฟศักดิ์สิทธิ์นั้นมาจุดเทียนที่เวทากลางน้ำ จากนั้นจะมีการสมโภชด้วยการพ้อนรำ จุดเด่นของกิจกรรมนี้ คือ การเล่าขานตำนานเมืองพิจิตรผ่านการแสดงแสงสีเสียดและการไหลเรือไฟ โดยเหล่านักแสดงจะทำการแสดงบนเวทากลางน้ำ มีเรือไฟ 3 ลำประดับประดาเป็นฉากที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าล่องมาตามลำน้ำนาน ตำนานที่น่าเสนอในการแสดงแสงสีเสียด ได้แก่ 1) ตำนานหลวงพ่อพะชร (เล่าที่มาและบารมีของหลวงพ่อพะชร) 2) ตำนานพระเจ้าเสือ (เล่าถึงตำนานเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการประสูติของพระเจ้าเสือในพื้นที่จังหวัดพิจิตรและพระเจ้าเสือในมณฑลรัตนดิษย์อดนักร้อง) และ 3) ตำนานแม่โพสพ (ตำนานแม่ขวัญข้าวที่สัมพันธ์กับการทำนา) กิจกรรมเหล่านี้ทำหน้าที่ “บำเรอ” ให้หลวงพ่อพะชรได้เสพความบันเทิง ความสวยงาม กระทั่งเกิดความพึงพอใจ อีกทั้งเป็นการ “เล่าขาน” เพื่อสืบสานและยืนยันถึงความเก่าแก่และความสำคัญของเมืองพิจิตร ได้แก่ พิจิตรเป็นเมืองโบราณเก่าแก่ที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง (ผ่านตำนานหลวงพ่อพะชร) พิจิตรเป็นเมืองสำคัญและมีความเกี่ยวข้องกับบูรพกษัตริย์ไทย (ผ่านตำนานพระเจ้าเสือ) และชาวเมืองพิจิตรเป็นผู้อาวุโสน้ำที่อุดมสมบูรณ์มาแต่อดีต

Victor Turner (1967, pp. 45-46) อธิบายเกี่ยวกับ “สัญลักษณ์ในพิธีกรรม” ว่าพิธีกรรมเป็นกระบวนการที่มีแบบแผน พิธีกรรมหนึ่ง ๆ เกิดจากการรวมตัวกันของวัตถุสัญลักษณ์และพฤติกรรม สัญลักษณ์ สัญลักษณ์มีขั้วของความหมายคือขั้วความรู้สึก (Sensory Pole) เป็นรูปแบบสัญลักษณ์ที่สื่อออกมาชัดเจน และขั้วอุดมคติ (Ideology Pole) เป็นระเบียบทางสังคม การจัดองค์กรทางสังคม บรรทัดฐานและค่านิยมที่ยึดถือกันเป็นระบบความสัมพันธ์ในสังคมนั้น ต่อมา สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา (2533, น. 5-34) ได้นำแนวคิดดังกล่าวไปศึกษา “สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟอีสาน: การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา” พบว่า ด้านขั้วความรู้สึก บุญบั้งไฟเป็นพิธีกรรมแห่งความอุดมสมบูรณ์ และเป็น “ใบอนุญาต” ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้คลายความตึงเครียดที่เกิดจากกฎระเบียบของสังคม โดยแสดงออกในลักษณะที่สวนทางกับบรรทัดฐานทางสังคม ด้านขั้วอุดมคติบุญบั้งไฟสะท้อนให้เห็นถึงบรรทัดฐานที่แบ่งแยกบทบาทหน้าที่ของเพศชาย-หญิงอย่างชัดเจนด้วยการอ้างถึงโลกทัศน์และความเชื่อที่ประกอบด้วยพุทธศาสนา ลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี ขณะเดียวกัน บุญบั้งไฟยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางโครงสร้างและการจัดระเบียบของสังคมอีสานที่ผู้ชายมีบทบาทเป็นผู้นำ ส่วนผู้หญิงเป็นผู้มีบทบาทอยู่เบื้องหลัง แต่ก็สามารถถ่วงหรือดุลกับบทบาทของเพศชายได้ เพราะเพศหญิงเป็นเจ้าของผืนนา มรดก และมีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง นอกจากนี้ อภิวัฒน์ สุธรรมดี (2560, น. 227-234) ได้นำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์เพื่อศึกษา “ลัทธิพิธีบูชาพระพรหมในสังคมไทยร่วมสมัย: พลวัตของตำนาน ความเชื่อ และพิธีกรรม” พบว่า ด้านขั้วความรู้สึก ความเชื่อและพิธีกรรมบูชาพระพรหมสื่อความหมายว่า 1) พระพรหมเป็นเทพ/เทวดาที่มีสถานะสูงส่งและเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความดีงาม 2) พระพรหมเป็นเทพ/เทวดาที่เป็นสัญลักษณ์ของ “คนในวัฒนธรรมเมือง” ส่วนด้านขั้วอุดมคติ ความเชื่อและพิธีกรรมบูชา

พระพรหมสื่อความหมายถึง 1) การผสมผสานระบบความเชื่อและศาสนา ทั้งพุทธ พราหมณ์ และผี 2) พรหมวิหารธรรมซึ่งเป็นคติธรรมของของลัทธิ พิธีบูชาพระพรหมให้แนวทางเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย จึงสอดคล้องกับบริบทเมือง

จากแนวคิดการศึกษาสัญลักษณ์ข้างต้น ผู้วิจัยนำมา ประยุกต์วิเคราะห์สัญลักษณ์ใน “งานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภช เมืองพิจิตร” พบว่า ด้านข้อความรู้สึก แก่นสำคัญในงานนมัสการหลวงพ่อพะชร และสมโภชเมืองพิจิตรสื่อความหมายว่า **เมืองพิจิตรเป็นดินแดนแห่งพุทธธรรม และชาวเมืองมีศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า** ประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัย ตีความจากวัตถุสัญลักษณ์ ได้แก่ พระพุทธรูปหลวงพ่อพะชร ดอกบัว และพานพุ่มบัว และการแต่งกายชุดขาว (เพื่อแห่แห่นเครื่องบูชารอบเมือง และรำถวาย) วัตถุสัญลักษณ์เหล่านี้ล้วนสื่อถึงพุทธศาสนาและความศรัทธา ในพุทธศาสนา ยิ่งกว่านั้นเมื่อพิจารณาพฤติกรรมการสัญลักษณ์ ได้แก่ การสวด พระพุทธรูป การบวงสรวงบนบาน การจุดประทีปบูชาหลวงพ่อพะชร พฤติกรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อบ่าบวงอ้อนวอนให้หลวงพ่อพะชรคุ้มครอง ป้องกัน และดลบันดาลให้ชาวเมืองพิจิตรอยู่เย็นเป็นสุข ส่วนด้านข้อความคติ สัญลักษณ์ในงานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตรจึงสะท้อน โลกทัศน์ที่ผู้คนมีต่อศาสนา โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนามีอำนาจวิเศษ บารมี และอิทธิฤทธิ์ในการควบคุมธรรมชาติ ควบคุมโชคชะตา และความเป็นไป ของมนุษย์ การนับถือศาสนาในลักษณะเช่นนี้เป็น การนับถือพุทธศาสนา แบบชาวบ้าน

การนับถือพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน สัมพันธ์กับรากวัฒนธรรม การนับถือ “ผี” หรือ “อำนาจเหนือธรรมชาติ” ซึ่งเป็นข้อค้นพบหนึ่งของสัญลักษณ์ในบุญบังไฟ ของ สุริยา สมุทคุปดี และพัฒนา กิติอาษา (2533) และสัญลักษณ์ในลัทธิพิธีบูชาพระพรหม ของอภิวัฒน์ สุธรรมดี (2561) ในมนทัศน์ของชาวพิจิตร “หลวงพ่อพะชร” ไม่เพียงเป็นตัวแทนของ

พุทธศาสนา แต่เป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง” หรือเป็น “เทวดาประจำเมือง” ที่มีพลานุภาพในการคุ้มครอง ดลบันดาล บัดเป่าทุกข์สุขให้แก่ชาวเมืองพิจิตร

5. บทบาทของงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร

บทบาทของงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร ที่นำเสนอในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยประยุกต์ใช้แนวคิด Four Functions of Folklore ตามที่ William Bascom (1965, pp. 279-298) และ บทบาทของคติชน กับสังคมไทย ตามที่ สุภัทญา สุจนายา (2549, น. 1-10) ได้เสนอไว้ดังนี้

1) บทบาทในการสร้างความบันเทิงแก่ประชาชนชาวจังหวัด

พิจิตร งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรเป็นเหมือนงานประจำปีของวัดท่าหลวง จัดขึ้นในต้นเดือนมกราคม ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นยุ้งฉางเสร็จแล้ว ด้วยวิธีการทำนา ชาวนาจะประกอบพิธีกรรมรื่นเริงก่อนและหลังฤดูเก็บเกี่ยว งานที่จัดขึ้นจึงเป็นเหมือนการเฉลิมฉลองหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ทางผู้จัดงานได้จัดกิจกรรมความบันเทิงต่าง ๆ หลากอย่าง เช่น การแสดงลิเก การแสดงคอนเสิร์ตของนักร้องชื่อดัง สวนสนุก ชิงช้าสวรรค์ รวมไปถึงการแสดงแสดงสีเสียบนเวทีกลางน้ำ และการไหลเรือไฟ กิจกรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อสร้างความบันเทิง ความสนุกสนาน ให้ประชาชนได้ผ่อนคลายในฤดูที่อากาศหนาวเย็นสบาย

2) บทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวพิจิตร คือ

ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมเกิดความมั่นคงทางใจว่าจะได้รับการปกป้องรักษาจากหลวงพ่อเพชร สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง สิ่งเหล่านี้สะท้อนจากคำทำนายดวงเมืองที่ล้วนแต่ทำนายถึงสิ่งดี ๆ ที่จะเกิดขึ้น ทั้งความผาสุก ความรุ่งเรือง ความสมบูรณ์ และความสามัคคีปรองดอง น่าสนใจว่า สิ่งที่ผู้คนในโลกปัจจุบันปรารถนามักเกี่ยวข้องกับโลกปัจจุบัน หมายถึงปรารถนาที่จะมีความสุขในโลกนี้ มีใช้ในโลกรหน้าหรือโลกอุดมคติในพุทธศาสนา งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรสะท้อนบทบาทนี้อย่างเด่นชัด แม้ในความจริง

มีใช้ทุกคนที่สำเร็จได้ตั้งหวัง แต่การมีความหวัง การรอคอยอย่างมีความหวัง เป็นหนึ่งในหนทางสร้างกำลังใจ ความมั่นคงทางใจให้แก่ปวงชน

3) บทบาทในการสร้างความสามัคคีและการร่วมแรงร่วมใจ

ความสามัคคีและการร่วมแรงร่วมใจสะท้อนผ่านกิจกรรม ขบวนแห่รถบุปผชาติและพิธีถวายบัว ที่มีประชาชนจากทั่วจังหวัดพิจิตร เข้าร่วมในกิจกรรมหลายพันคน คนเหล่านี้บ้างก็อยู่เบื้องหน้า คือเป็นผู้แสดง หรือเป็นส่วนหนึ่งของขบวนเป็นนางรำ ฯลฯ ที่อยู่เบื้องหลัง ได้แก่ ผู้ออกแบบ ขบวนแห่ ผู้จัดรถขบวนแห่ ผู้ตัดเย็บเสื้อผ้า ผู้แต่งตัวให้แก่นักแสดง ผู้จัดสรรงบประมาณ ฯลฯ ขบวนแห่เหล่านี้สำเร็จขึ้นได้เพราะความสามัคคี ประองตอง ร่วมแรงร่วมใจกันของผู้คนในแต่ละอำเภอ ขบวนแห่จึงเปรียบเสมือน “หน้าตา” ของคนในอำเภอนั้น ๆ นอกจากนี้ การที่ผู้คนจากอำเภอต่าง ๆ ได้มาร่วมงานกัน ได้เห็นหน้ารู้จักกัน ก็เป็นการสร้างสายสัมพันธ์ของคน ร่วมจังหวัด ทำให้รู้ว่าใครเป็นลูกบ้านไหน อำเภออะไร ซึ่งจะก่อให้เกิด การร่วมมือ การประสานสัมพันธ์กัน ดังนั้น การที่ผู้สร้างสรรค์งานนมัสการ หลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามา เป็นส่วนหนึ่งของงาน นับว่าเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจยิ่ง และกิจกรรมนี้ ช่วยสร้างสายสัมพันธ์ ก่อเกิดเป็นความสามัคคี เป็นพลังที่จะขับเคลื่อน การพัฒนาต่างๆ ในจังหวัดพิจิตรให้ประสบความสำเร็จขึ้นได้

4) บทบาทในการสร้างสรรค์เศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรม งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรสร้าง มูลค่าในเชิงเศรษฐกิจให้แก่จังหวัดพิจิตรนับร้อยล้านบาท สำนักงานสถิติ จังหวัดพิจิตร (2563, น. 5) รายงานว่า ในปี 2563 ผู้มาเที่ยวชมงานใช้จ่าย เฉลี่ยคนละ 450 บาท ซึ่งในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวงานและทำบุญ นับหมื่นคน อีกทั้งงานยังจัดต่อเนื่องถึง 11 วัน นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมงาน มีทั้งที่เป็นชาวพิจิตร คนกลุ่มนี้มักมาเป็นประจำทุกปี ที่ไปทำงานในเมืองใหญ่ อย่างกรุงเทพฯ ก็นิยมเดินทางกลับบ้านเพื่อมาสักการะหลวงพ่อเพชรในช่วง

ที่จัดงาน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักท่องเที่ยวจากจังหวัดอื่น ๆ รายได้ที่เกิดขึ้น แก่จังหวัดพิจิตรมาจากการจับจ่ายสินค้าที่ออกร้านภายในงาน สินค้าที่ระลึก การเข้าพักบริการในโรงแรม และร้านอาหาร ฯลฯ นอกจากนี้ ในแต่ละวัน ยังมีผู้ทำบุญ เข้าวัดอุ้มมงคลจากภายในวัดท่าหลวงซึ่งเป็นสถานที่จัดงาน ก่อให้เกิดรายได้เข้าวัดไม่ต่ำกว่า 2 ล้านบาท นับได้ว่างานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตรมีบทบาทในการสร้างงาน สร้างเงิน ก่อให้เกิดการสร้างสรรคเศรษฐกิจแก่ท้องถิ่น

5) บทบาทในการสืบสานตำนานท้องถิ่นเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชาวเมืองพิจิตร ตำนานท้องถิ่นที่ชาวพิจิตรให้ความสำคัญและภาคภูมิใจ ได้รับการสร้างสรรค์เป็นการแสดงแสงสีเสียงและการไหลเรือไฟ ตำนานเหล่านั้น ได้แก่ ตำนานหลวงพ่อเพชร ตำนานพระเจ้าเสือ และตำนานแม่โพสพ ตำนานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า จังหวัดพิจิตรเป็นเมืองโบราณเก่าแก่ที่สำคัญ และสัมพันธ์กับราชธานีอยุธยา เห็นได้จากการเล่าถึงประวัติหลวงพ่อเพชร ที่สัมพันธ์กับการศึกในสมัยกรุงศรีอยุธยา และการที่จังหวัดพิจิตรเป็นสถานที่ประสูติและฝังรกรากของพระเจ้าเสือซึ่งเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งของกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ เนื่องด้วยประชาชนในจังหวัดพิจิตรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ปลูกข้าว การสำนึกในคุณของข้าว และความปรารถนาซึ่งความอุดมสมบูรณ์ สะท้อนผ่านการเล่าเรื่อง “แม่โพสพ” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเทพีแห่งข้าว กิจกรรมการแสดงแสงสีเสียงและการไหลเรือไฟจึงเป็นการสืบสาน “เรื่องเล่าและตำนาน” ที่บอกตัวตนของชาวพิจิตร เป็นวิธีการเล่าเรื่องในบริบทสมัยใหม่ที่กระทำการแสดงอย่างยิ่งใหญ่อลังการ

อนึ่งบทบาทของ “งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร” อาจสะท้อนได้จากคำสัมภาษณ์ของนายวรพันธ์ สุวัฒน์สุส (2562, สัมภาษณ์ อ่างใน แนวนหน้า, (2562, ออนไลน์) ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร ว่า

“งานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตร ก่อให้เกิดผลดีแก่ส่วนรวมมากมายหลายประการ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งจะมีประชาชนจากทั่วสารทิศมาเที่ยวงาน ชมงาน และเข้ากราบไหว้นมัสการองค์หลวงพ่อพะชร ด้านเศรษฐกิจจะมีการซื้อขายสินค้า นานาชนิดทั้ง OTOP และสินค้าทั่วไป จะมีคนมาพักที่โรงแรม มีการคมนาคมขนส่ง กระจายรายได้สู่ทุกภาคส่วน มีเงินสะพัดมากมาย ประชาชนจะมีความสุขจากการได้ทำบุญ มีความสนุกสนานจากการชมความบันเทิงในงาน และเป็นการแสดงพลังแห่งความสามัคคีของชาวพิจิตรเพราะเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของจังหวัดพิจิตร”

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “งานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตร: องค์ประกอบและบทบาทของพิธีกรรม” มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบและบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรม **ด้านองค์ประกอบของพิธีกรรม** พบว่า วัดท่าหลวงเป็นสถานที่จัดงานหลัก ผู้ประกอบพิธีที่มีความสำคัญ ได้แก่ “ผู้ว่าราชการจังหวัด” และ “พระภิกษุสงฆ์ วัดท่าหลวง” ผู้ร่วมพิธีประกอบด้วยคนหลายกลุ่ม ได้แก่ พระสงฆ์/บัณฑิตพราหมณ์ ข้าราชการ ประชาชน และสื่อมวลชน ผู้ร่วมพิธีเหล่านี้มีการแบ่งแยกพื้นที่กันอย่างชัดเจน เครื่องประกอบพิธีที่สำคัญโดดเด่นคือ “พระพุทธรูปหลวงพ่อพะชร” มีฐานะเป็น “ประธาน” ของ ทุกพิธีกรรม ส่วน “พานพุ่มบัว” เป็นตัวแทน “ความศรัทธา” ของประชาชนทั่วทั้งจังหวัดพิจิตรที่มีต่อหลวงพ่อพะชร ภาพรวมของพิธีกรรม มีลักษณะเป็น “พิธีการของรัฐ” คือเป็นไปอย่างกระชับตามตารางที่กำหนดทุกอย่างเป็นไปอย่างยิ่งใหญ่ เรียบร้อย สวยงาม ส่วนถ้อยคำที่สวดและคำกล่าวถวายในพิธีกรรมสื่อให้เห็นว่า “หลวงพ่อพะชร” เป็นศูนย์รวมรวมใจของชาวพิจิตร ผู้คนต่างเคารพศรัทธาในองค์หลวงพ่อพะชร องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบร่วมที่สะท้อนผ่านพิธีกรรม/กิจกรรมสำคัญ ๆ 6 อย่าง

คือ 1) พิธีบวงสรวงหลวงพ่อพะชร 2) พิธีเสีียงทลายดวงเมือง 3) พิธีแห่รถบุปผชาติ 4) พิธีถวายบัว 5) พิธีอัญเชิญประทีปสู่กลางน้ำ 6) พิธีไหลเรือไฟ และการแสดงแสงสีเสียง

งานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตรปรากฏสัญลักษณ์ที่น่าสนใจหลายประการ **ด้านวัตถุสัญลักษณ์** ได้แก่ หลวงพ่อพะชรและพานพุ่มดอกบัว **ด้านพฤติกรรมสัญลักษณ์** ได้แก่ การสวดพระพุทธรมณฑ์ การบนบาน การอ้อนวอน การบ่าบวง (ติดสินบนด้วยการแสดงเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์พึงพอใจ) และการตอบรับจากอำนาจเหนือธรรมชาติ (ผ่านคำทำนายในใบเชียมซี) ผู้วิจัยประยุกต์แนวคิดของ Victor Turner (1967) เป็นกรอบในการตีความสัญลักษณ์ในงานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตร พบว่า **ด้าน “ข้อความรู้สึก”** เมืองพิจิตรเป็นดินแดนแห่งพุทธธรรมและชาวเมืองมีศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ทั้งนี้ชาวเมืองพิจิตรมี “หลวงพ่อพะชร” เป็นศูนย์รวมใจ **ด้าน “ข้อความคิด”** พบว่า ชาวพิจิตรนับถือพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน อำนาจศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนาจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องทางโลก ทั้งในแง่ความอุดมสมบูรณ์ ควบคุมและดลบันดาลสุข-ทุกข์ ควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติ หลวงพ่อพะชรจึงมีฐานะคล้าย “หลักเมือง” หรือ “เทวดาประจำเมือง” ซึ่งเป็นที่พึ่งทางใจแก่ชาวบ้านในโลกปัจจุบัน

ด้านบทบาทของพิธีกรรม งานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตรมีบทบาทต่อจังหวัดพิจิตร 5 ประการ ได้แก่ 1) บทบาทในการสร้างความบันเทิงแก่ประชาชนชาวจังหวัดพิจิตร 2) บทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวพิจิตร 3) บทบาทในการสร้างความสามัคคีและการร่วมแรงร่วมใจ 4) บทบาทในการสร้างสรรคเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และ 5) บทบาทในการสืบสานตำนานท้องถิ่นเพื่อสร้างอัตลักษณ์ชาวเมืองพิจิตร จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่า งานนมัสการหลวงพ่อพะชรและสมโภชเมืองพิจิตรตอบสนองทั้งโลกสามัญและโลกทางจิตวิญญาณ **ที่ตอบสนองต่อโลกสามัญ** คือ งานดังกล่าวสร้างความบันเทิงแก่ชาวเมืองหลังฤดูการทำนา สร้างรายได้

สร้างความสามัคคี อีกทั้งยังทำหน้าที่ช่วยสืบสานอัตลักษณ์ท้องถิ่นด้วย **ที่ตอบสนองโลกจิตวิญญาณ** คือ งานดังกล่าวเป็นการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง พิธีกรรมจึงมีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ชาวพิจิตรว่าจะพบเจอแต่สิ่งดี ๆ บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ฝนฟ้าอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น งานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองยังปรากฏบทบาทหน้าที่อื่น ๆ อันเป็นบริบทปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทในการสร้างสรรค์เศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เมื่อเปรียบเทียบ “บทบาท” ที่พบกับกรณีศึกษาพิธีกรรมสำคัญอื่น ๆ เช่น งานของภานุพงศ์ อุดมศิลป์ (2554) ที่ศึกษาบทบาทหน้าที่ของ “งานบวงสรวงเจ้าแม่สองนาง จังหวัดมุกดาหาร” พบประเด็นที่คล้ายคลึงกันในแง่พิธีกรรมที่จัดขึ้นมีบทบาทในการสร้างขวัญกำลังใจ การให้ความหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรือง และความมั่งคั่งแก่ผู้คนในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม งานบวงสรวงเจ้าแม่สองนาง จังหวัดมุกดาหาร ปรากฏบทบาท “การสร้างความสมานฉันท์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์” ซึ่งประเด็นดังกล่าวมิได้ปรากฏที่จังหวัดพิจิตรซึ่งมีบริบททางสังคมแตกต่างกับจังหวัดมุกดาหาร อนึ่ง หากพิจารณา “ที่มา” ของอำนาจศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่มาของพิธีกรรม จะพบความเหมือนและความต่าง ความเหมือนคือ ทั้งสองสถานที่ได้เลือกสรรสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญในท้องถิ่นตนมาสร้างสรรค์พิธีกรรม ส่วนความต่าง คือ ในขณะที่จังหวัดมุกดาหารได้เลือกสรรความเชื่อ “เจ้าแม่สองนาง” ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษมาเป็นต้นทาง จังหวัดพิจิตรได้เลือกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา คือ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์หลวงพ่อเพชร ที่มาที่ต่างกันย่อมส่งผลให้สัญลักษณ์ในพิธีกรรมแตกต่างกันด้วย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณากระบวนการสร้างสรรค์พิธีกรรม/กิจกรรมในงานนมัสการหลวงพ่อเพชรและสมโภชเมืองพิจิตร พบการหยิบยืมประเพณี “ข้ามภาค” คือ พิธีประทีปนาวามูซาหลวงพ่อเพชร (พิธีไหลเรือไฟ) ซึ่งการไหลเรือไฟเป็นประเพณีที่ปรากฏอยู่ในภาคอีสานแถบลุ่มน้ำโขง

ซึ่งมีกาละและเทศะเฉพาะ คือจัดขึ้นในวันออกพรรษา เพื่อบูชารอยพระพุทธรูป และพญานาค คณะผู้คิดสร้างสรรค์งานในจังหวัดพิจิตรได้ประยุกต์ประเพณีดังกล่าวมาจัดในกาละและเทศะที่ต่างออกไป จุดประสงค์ของการไหลเรือไฟในจังหวัดพิจิตรเป็นไปเพื่อบูชาหลวงพ่อเพชร การหีบย้อมประเพณี “ข้ามภาค” ซึ่งเป็น คติชนสร้างสรรค์ในลักษณะนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

เปรียบเทียบงานประเพณีประจำปีของจังหวัดต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์ ความหมายของพิธีกรรม และบทบาทของพิธีกรรม ต่อสังคมท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- จังหวัดพิจิตร. (2555). *ศูนย์ร่วมใจหลวงพ่อเพชร*. สืบค้น 20 เมษายน 2563, จาก <http://www.phichit.go.th/phichit/index.php/about/campaign/12-campaign/15-petch>.
- จารวิ มั่นสินธร. (2547). *การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ดอกบัว” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม].
- ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์. (2554). *ลัทธิพิธีการนับถือเจ้าแม่สองนางกับชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- วรพันธ์ สุวัฒน์สุส. ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร. (11 มกราคม 2562). สัมภาษณ์. สารณี ขาวดี. (2559). *ประเพณีแห่นาตามบูชาบรรพบุรุษ จังหวัดสุรินทร์: การประกอบสร้างและบทบาท ของประเพณีประดิษฐ์*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- สุกัญญา สุขฉายา, บรรณาธิการ. (2549). *พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรียา สมุทคุปดี และพัฒนา กิตติอาษา. (2533). *สัญลักษณ์สำคัญในบุญบังไฟ: การวิเคราะห์และการตีความหมายทางมานุษยวิทยา*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดพิจิตร. (2563). *พานพุ่มดอกบัวที่อำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดพิจิตรนำแห่รอบเมืองเพื่อถวายแด่หลวงพ่อเพชร*. [ภาพถ่าย]. พิจิตร: สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดพิจิตร.

- สำนักงานสถิติจังหวัดพิจิตร. (2563). รายงานผลการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดงาน “นมัสการหลวงพ่อเพชร และสมโภชเมืองพิจิตร” ประจำปี 2563. พิจิตร: สำนักงานสถิติจังหวัดพิจิตร.
- อภิวัฒน์ สุธรรมดี. (2560). ลัทธิพิธีบูชาพระพรหมในสังคมไทยร่วมสมัย: พลวัตของตำนาน ความเชื่อและพิธีกรรม. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- Bascom, W. (1965). *Four Functions of Folklore*. In Alan Dundes (ed.). *The Study of Folklore*, (pp. 279-298). New Jersey: Prentice-Hall.
- Turner, V. (1967). *The Forest of Symbol: Aspects of Ndembu Ritual*. U.S.A.: Cornell University Press.